

A MAGYAR PARLAMENT REFORMJA.

ÁLLAMJOGI TANULMÁNY.

— Második közlemény. —

A mondottak szerint sem oly képviseletet nem fogadhatunk el, mely rendek, érdekcsoportok vagy osztályok szerint van összeállítva, sem az általános szavazatjogot, sem a censuson alapuló választási rendszert. Mind e módozatok — eltekintve más hiányoktól — nem biztosíthatják szerintünk ama cél elérését, melynek pedig választásoknál első sorban kell tekintetbe jönnie, azon czélt t. i., hogy oly képviselőház alkottassék, mely a nemzet legjelesebbjeiből áll.

Már mondtuk, hogy a választótól leginkább két tulajdonság követelendő: belátás és hazafiság. Arra nézve, hogy ez utóbbi megvan-e valakiben, nem létezik bár csak némileg megbízható általános ismérv; ellenben az elébbit meg lehet állapítani, habár nem is mindig kétségtelenül, de legalább megközelítőleg. Vajjon miért volna lehetetlen, az adófizetés helyett az intelligentiát a választási rendszer alapjául fölvenni? Hisz ez kétségtelenül jobb biztosíték arra nézve, hogy a választók helyesen és értelmesen fogják alkalmazni szavazatjogukat. Oly választási rendszer ellen, mely az értelmiségre van fektetve, nem is lehetne felhozni azon ellenvetést, hogy belső ellenmondást foglal magában az oly eljárás, mely, *Ahrens* szavai szerint, erkölcsi minősítvényt

(függetlenséget, műveltséget, szilárd gondolkodást) mennyiségileg adóhányadok alapján akar megállapítani. *Stuart Mill* igen helyesen jegyzi meg: «nem használhat, hanem csakis árthat, ha az ország alkotmánya ugyanannyi politikai jelentőségben részesíti a tudatlanságot, mint a műveltséget». Azért a szavazatjognak az értelmiség alapján leendő szabályozását legkevésbé sem óhajtjuk akként keresztülvinni, mint Mill ajánlja, t. i. oly módon, hogy a művelt osztályokhoz tartozó választó, értelmiségének fokához képest, több szavazattal ruháztassék fel. Mill azon eszméje, hogy a beadott szavazatok, miután kétségtelenül különböző értékkel bírnak, nemcsak megszámitandók, hanem mérlegelendők is, mindenesetre nagyon plausibilis és figyelemreméltó. Tagadhatatlanul nagy anomáliának tekintendő, hogy ott, hol fontos politikai kérdésekről van szó, a műveltség magaslatán álló s az államélet szükségleteivel teljesen ismeretes választó szavazata egy parányival sem bír nagyobb súlylyal, mint a merőben műveletlen választóé, ki alig tud olvasni és írni. Hanem a Mill-féle *plural vote system* gyakorlatilag épp oly nehezen, vagy éppen nem valósítható meg, mint sok más az újabb angol radicalismus által tett javaslat, pl. a nők szavazatjoga, a fejadó behozatala stb.

Ennélfogva oly választási rendszer behozatalát kívánjuk, mely bizonyos *szellemi census* alapján van fölépítve s mely egyfelől eléggé szűk, hogy a döntő befolyás csakugyan a műveltebb elemek számára biztosíttassék, de másfelől eléggé tág, hogy a nép túlságos nagy része a szavazatjogtól meg ne fosztassék. Hogy ily választási rendszer is nem egy hibát fogna felmutatni, bizonyos, de épp oly bizonyos az is, hogy az ajánlott rendszer legalább rosszabb nem volna a jelenleg uralkodó adócensus rendszerénél.

Vajjon a nép súlyosabban érezné-e a szellemi censust, mint az adócensust? Azt hiszszük, hogy nem. A közönséges

műveletlen ember rendszerint készségesen meghajol a tudás előtt. Oly dolog eldöntését, melyet föl nem ér eszével, szívesen átengedi a «tudós» uraknak, kik ahhoz jobban értenek. Egyszerű észjárása belátja, hogy «tanult» szomszédja az ily kérdésekbe inkább beleszólhat, mint ő, de azt már nehezen fogja átlátni, hogy János és György szomszédjai, kik épp oly sokat, vagy épp oly keveset tanultak és tudnak, mint ő, a választási jogban részesülnek, csupán csak azon oknál fogva, mivel ők 10 frtot fizetnek évi adó fejében, ő pedig csak 9 $\frac{1}{2}$ frtot.

De vajjon nem lenne-e más tekintetben veszélyes az oly választási rendszer, mely az értelmiségre van alapítva? *Hillebrand Károly* a következő, nem igen biztató megjegyzést teszi: «Francia- és Angolország egész modern története igazolja, hogy a haladás az oktatásban mindinkább képtelenné teszi az emberek nagy tömegét politikai kérdések eldöntésére, hogy a nagyvárosi munkás, ki olvasni és írni tud, egyfelől a túlkövetelő irígység, másfelől pedig a legselejtebb és legfelületesebb elméletek által vezéreltetik, midőn valamely politikai kérdés eldöntéséről van szó, míg a tudatlan földmivelő, ki a szokást, ösztönét, érdekét követi, sokkal hamarabb találja el az igazat». Vajjon a szelleműs író, midőn e szavakat talán a kedvetlenség egy pillanatában írta, nem ment-e kissé igen messze? Maga azon tény, hogy a munkások, különösen nagyvárosokban, hovatovább képtelenekké válnak politikai kérdések érettebb felfogására, fájdalom, nem vonható ugyan kétségbe: de vajjon ennek okát csakugyan az oktatásban való haladás képezi-e? vagy pedig bizonyos másnemű okok egész láncolata s ezek között leginkább ama szüntelen agitációnak földalatti munkája, mely rendszeresen fölingerli az irígységet s szakadatlanul szítja a felsőbb osztályok elleni gyűlöletet a munkás keblében. S azután — ezek az úgynevezett felsőbb osztályok! Valóban az embernek, ha

nem is tartozik a munkás osztályhoz, föllázadva kell elfordulnia ama látványtól, melyet egy mai nagyvárosban a haszon-talan börzelovagok, a félvilág hősnői, a fiatal nemesek, a felszínre jutott parvenük gazdag csemetéi stb. nyújtanak. Vajjon a nagyobb oktatásnak tulajdonítandó-e, ha a munkás mindezeket látva, elvégre elhiszi vezetőjének, hogy vannak elegenden, kik az emberi társadalmon csak élődnek!

Nem lehet e sorok feladata, a választási reform részletesen kidolgozott tervezetét adni. De legalább reá kell mutatnunk ama figyelemre méltó javaslatra, melyet *Schvarcz Gyula* «Államintézményeink és a kor igényei» című munkájában tett s melyet röviden a következőkben foglalunk össze:

Az activ választóképesség föltételei különbözök a városokban és a vidéki kerületekben.

Városokban általános föltételek: magyar állampolgárság, betöltött 24-ik életév, feddhetetlenség és gazdasági önállóság. Választók pedig: a) a volt országos képviselők, a tudományos akadémia és a felsőház tagjai, a törvényhatósági tisztviselők, továbbá mindazok, kik magasabb tudományos szakképzettséggel bírnak: tanárok, lelkészek, orvosok, ügyvédek, mérnökök, erdészek, mezei gazdák stb.; b) mindazok, kik a város területén legalább öt év óta saját vagy hitestársa és saját nevére írt házzal bírnak, ha olvasni és írni tudnak; c) mindazok, kik legalább öt év óta önálló ipari vagy kereskedelmi üzletet folytatnak, ha írni és olvasni tudnak.

A *vidéki kerületek* összes lakossága két csoportra oszlik. Az elsőhez tartoznak mindazok, kik fensőbb tudományos szakképzettséggel bírnak vagy egyáltalában egyetemi tanfolyamot végeztek; továbbá a fogalmazói szakban alkalmazott állami tisztviselők, a törvényhatósági tisztviselők szolgabírói rangon felül, lelkészek, kik a theologiai tanfolyamot egyetemen végezték, végül a törvényes minősítéssel bíró

tanárok és tanítók. A második csoporthoz tartozik az összes többi vidéki férfi lakosság. E csoportra nézve a választóképeség föltételei: az állampolgárság, 25-ik életév, legalább két évi állandó lakás a kerületben, feddhetetlenség, gazdasági önállóság, végül írni és olvasni tudás. A ki írni és olvasni nem tud, csak akkor lehet választó, ha' az illető kerületben legalább 10 év óta saját vagy neje és saját nevére írt ingatlannal bír.

A városi választók, továbbá a vidéki választók közül azok, kik az első csoporthoz tartoznak, közvetlenül választanak; a vidéki kerületek azon választói pedig, kik a második kategoriához tartoznak, csak közvetett választási joggal bírnak, a mennyiben községenként annyi közvetett választót választanak, a hány közvetlen vagyis az első kategoriához tartozó választója van az illető községnek.

Habár feltétlenül nem is fogadhatjuk el ezen érdekes reform-javaslat minden egyes tételét, mégis elég méltónak tartjuk ezt a tervezetet arra, hogy komoly megbeszélés tárgyát képezze.

De visszatérve ezen talán igen hosszas elméleti fejtegetések után az 1874-beli választási törvényhez, mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy annak az *activ választói jogra* vonatkozó tételei a legkülönbözőbb s egymással gyakran semmi összeköttetésben sem álló intézkedések tarka vegyületét képezik.

Az *activ* választási jog általános föltételei: állampolgárság, férfi-nem, az életkor betöltött 20-ik éve. Az utóbbi intézkedést teljességgel nem helyeselhetjük. Még az általános szavazatjog hazájában, Franciaországban is a 21-ik év követeltetik s hogy igen sokan még azt sem tartják elegendőnek, bizonyítja azon tény, hogy a versaillesi nemzetgyűlésben 1874-ben beadott oly javaslat, hogy a 21-ik év helyett a 25-ik tétessék, csak néhány szavazattal maradt kisebbség-

ben. Különbén a 21. évnek van némi jogosultsága Franciaországban, mert a polgári nagykorúság a Code Napoléon szerint ez évvel veszi kezdetét. Magyarországon pedig a magánjogi nagykorúság a bevégezett 24-ik évvel kezdődik, s kétségtelenül nagy anomaliának tekintendő, hogy a törvény oly egyént, kit nem tart elég érettnak arra, hogy saját magánügyeit önállóan rendezze, eléggé érettnak jelent ki arra, hogy fontos országos ügyekben szavazattal bírjon. Ennélfogva nálunk a 24-ik év mutatkozik legcélszerűbbnek, annál is inkább, mivel a választási törvény 10. §-a úgyszintén az atyai, gazdai vagy gondnoki hatalom alatt levőket kizárja a választási jogból.

Kizáratnak még a hadseregben tetteleg szolgáló katonák (tengerészek, honvédek), a pénzügy-, adó- és vámország legénysége, a csendőrök és a rendőrök legénysége, továbbá azok, kik büntett vagy vétség miatt elítéltek vagy vizsgálat alatt vannak, a büntetés, illetőleg vizsgálati fogság tartama alatt, továbbá a vagyonbukottak, a míg a csőd meg nem szüntettetett, végül azok, «kik az összeírást, illetőleg a kiigazítást megelőző évre a választókerületben fizetendő egyenes adójukat le nem fizették». (12. §. 5. p.) A vagyonbukottakra nézve *Mohl* nem helyesli a német birodalomban is fennálló hasonló intézkedést, mely helyett inkább azt kívánta volna, hogy a kizárás csak a vagyonbukott elítélte esetében következzen be, de akkor örökre. Ez az ellenvetés nézetünk szerint alaptalan. Mert ha elfogadjatik az az elv, hogy kizárandók mindazok, kik személyekre vagy vagyonukra nézve önállósággal nem bírnak, akkor nincs ok arra, hogy éppen csak a vagyonbukottak kedvéért történjen ez elv alól kivétel. Hasonlóan csak helyeselhetjük az adóhátralékosok kizáratását, de a törvény ezekre nézve oly intézkedést is tartalmaz, melyet felette igazságtalannak és indokolatlannak kell tekintenünk. A választási törvény feletti parlamentáris vitában az ellenzék egyáltalában megtámadta

az adóhátralékosok kizárását; mondatott, hogy a választási törvényt nem szabad az adóvégrehajtás eszközévé lealázni. Ez a felfogás nem helyes. Ellenkezőleg, oly választási rendszerben, mely az adócensusra van alapítva, az adóhátralékosok kizárataása elvileg jogosultnak tekintendő. Mert ha azon járulék, melylyel az egyes az államterhekben részt vesz, adja meg a választói jogot, akkor okvetlenül szükséges, hogy az lerovatott legyen, mert nem a pusztá kötelezettség az államterhekhez való hozzájárulásra adja meg a szavazatjogot, hanem e kötelezettség teljesítése. De semmi esetre sem helyesíelhető azon további intézkedés, hogy a törvény az adótarozás levonását csak abban a választási kerületben követeli, melyben az illető szavaz. Ezáltal első sorban a nemesség van pártolva, még pedig igazságtalanul. Éppen nem ritkák nálunk az oly esetek, hogy nagybirtokosok, kik ezerekre menő összegekkel hátralékban vannak, szavazatjogukkal mégis élnek, hacsak lerótták a hátralékot azon választási kerületben, hol szavaznak.

Mielőtt a censusra vonatkozó intézkedéseket közelebb-ről szemügyre vennők, szükséges előbb érinteni a törvénynek egy oly tételét, mely nem ok nélkül szolgáltatott alkalmat heves megtámadásokra.

Mindazon nemesek t. i., kik az 1848-ik év óta 1872-ig valamely választó-lajstromba fel vannak véve, ezentúl is megtartatnak a szavazatjog élvezetében, még pedig minden tekintet nélkül valamely censusra vagy egyéb minősítésre, tehát kizárólagosan régi nemesi kiváltságuk alapján.

Ismert dolog, hogy Magyarország régi rendi alkotmánya alapján, mely Verbóczy határozott szavai szerint «nép» alatt politikai értelemben csakis a főpapokat, főurakat és más nemeseket (1608 óta a szabad királyi városokat is) értette, a két első rend, t. i. a főpapok és mágnások személyenként, a két utóbbi rend (köznemesek és szabad királyi városok)

pedig választott képviselőik által vettek részt az országgyűlés tanácskozásaiban. Régi szokás szerint, mert törvény erre vonatkozólag nem létezett, minden megye rendszeren két képviselőt küldött. Választási joggal pedig minden megyebeli felnőtt nemes bírt. Midőn 1848-ban a rendi alkotmány s avval együtt a nemesek kizárólagos választási joga megszűnt, az 1848: V. t.-cz. mégis meghagyta méltányosságból ezt a jogot mindazon nemeseknek, kik azt 1848-ig gyakorolták vala, ha nem is bírtak azon minősítvényvel (birtok, műveltség, adócensus), melyhez különben a választási jog köttetett. Midőn az absolutistikus korszak megszűntével a magyar országgyűlés újból megkezdte működését, az 1848-iki törvény említett intézkedése merőben ferdén magyarázta. Összeírták t. i. nemcsak azon nemeseket, kik már 1848-ban gyakorolták a választási jogot, hanem egyáltalában mindazon nemeseket, kik a 20-ik évet elérték. És az így történt az 1861., 1865., 1869. és 1872-ben foganasított összeírásoknál. A kormány pedig, mely kétségtelenül jogosítva lett volna rendelet útján megszüntetni e visszaélést, azt hallgatag szentesítette.

Az új választási törvény (1874-ről) véget vet ugyan e visszaélésnek, legalább jövőre nézve, a mennyiben határozottan kimondatik, hogy ezentúl a census vagy másnemű törvényes minősítvény hiányában csak azon nemesek lehetnek választók, kik az 1872. évig valamely választó-lajstromba föl vannak véve. Nincs kifogásunk azon elv ellen, hogy azok, kik valamely politikai jogot, mint például a választási jogot, valaha egyszer *de jure* élveztek, e jog élvezetében személyekre nézve méltányosságból, a véghezvitt reform után is megtartandók. Hanem ily méltányosságnak szerintünk nincs helye oly esetekben, midőn az illetők ama jogot nem *de jure*, hanem csak valamely *abusus* alapján nyerték. Ennélfogva eltévesztett és indokolatlan intézkedésnek tekintjük azt,

hogy az új törvény meghagyta a választási jogot azon nemeseknek, kik 1848 után helytelenül vétettek fel a választólajstromokba.

De a mondottakhoz hozzájárul még az is, hogy ama méltányossági elv épp oly következetlenül mint igazságtalanul, újból csakis a nemesekkel szemben alkalmaztatott. T. i. az új választási törvény szerint nagyon sok iparos, háztulajdonos stb., kik 1874-ig törvényesen élvezték a választói jogot, jövőre elesnek e jogtól, minthogy az új törvény magasabb censust állít fel. Ha már méltányosságból meghagyatott a választói jog a nemeseknek, akkor a legegyszerűbb igazságosság megkövetelte volna, hogy egyáltalában mindazok részesüljenek e kedvezményben, kik 1872-ig e jogot tényleg élvezték. De még kirívóbb színben tűnik fel ez intézkedés igazságtalansága, ha tekintetbe vesszük, hogy az 1872-ig történt összeírásoknál a nemesek legnagyobb része, a mint mondatott, csak az 1848-iki törvény ferde magyarázata alapján, tehát törvényellenesen jutott a lajstromba, míg az iparosok stb. összeírásánál ily visszaélés nem történt, s mégis amazokra nézve a választási jog ezentúl is fentartatik, emezekre nézve pedig nem. Valamely jog törvényellenes élvezete a véghezvitt reform után is «méltányosságból» védelmeztetik, a tökéletesen törvényes élvezetnek pedig hasonló méltányosságra nincs igénye!

A ki hazánk viszonyait nem ismeri s a ki például nyugateurópai viszonyok szerint itéli meg ezt a kérdést, nem fog annak nagy gyakorlati fontosságot tulajdonítani. Hisz a nemesek száma valamely országban egyáltalában jóval csekélyebb szokott lenni, semmint a többi állampolgárok nagy tömegével szemben nagyobb numerikus súlylyal bírna, s azonkívül igen ritkák lehetnek az oly esetek, hogy valamely nemes, mérsékelt census mellett, ne bírna a közönséges minősítvénynyel, mely a szavazótól rendesen megkivántatik. Mindez igaz lehet Európának

bármely más államában, csak nálunk nem. Nálunk vannak nem csak egész falusi községek és mezővárosok, de sőt egész országrészek, melyeknek törzslakosai a nemesi joggal fel voltak ruházva. Hogy mily rendkívüli fontossággal bír eme kérdés, azonnal kiviláglik azon egy adathól, hogy Erdélyben 1872-ben összesen 121,415 választó iratott össze, még pedig 40,519 a törvényes minősítvény és 80,896 a nemesi jog alapján; vagyis ez utóbbi czímen az összes választók 66,6 százaléka választott. Igaz ugyan, hogy ezeknek bizonyos töredéke a nemesi jog nélkül is választói képességgel bírt volna, miután kétségtelenül sok oly nemes vétetett fel a régi jog alapján a választók rovatába, kik birtok, adócensus vagy műveltség alapján már birtak választói képességgel. De még így is rendkívül nagy azoknak száma, kik csupán csak a régi jog alapján választanak, kik tehát e nélkül szavazattal nem bírnának. Így pl. Csikszéknek 106.038 lakossal az 1872-iki összeírás alkalmával 15000 választója volt és ez a nagy szám a régi jog megszüntetése esetén és 10 frtnyi adócensus alkalmazásával — ennyi körülbelül az új 1874-iki törvény átlagos censusa — lepad 1729 választóra. Összehasonlítjuk ezzel Brassó vidék megfelelő adatait, hogy olvasóink fogalmat nyerjenek azon valóban hihetetlen különbségekről és anomaliákról, melyek Erdélyben léteztek és — léteznek. Brassó vidékén (lakosság 83,090 lélek) 1872-ben 3076 válaszó iratott össze. És e szám, a régi jog megszüntetése mellett s 10 frtnyi census alkalmazásával 8134 választóra emelkednék!

És az új 1874-beli törvény allandóvá teszi ezen anomaliákat hosszú évek során át, mindaddig t. i., míg az 1872-ben összeírt választó-nemzedék ki nem hal.

Áttérünk már most törvényünk azon részletes intézkedéseire, melyek a censusra s egyáltalában a választói képességre vonatkoznak, s melyeket, eltérőleg a törvény szövegétől,

hol nem igen rendszeresen vannak összeállítva, következőképen osztályozunk:

1. Szabályok, melyek az egész államterületen (Horvátország kivételével) érvényesek.

Választási joggal bírnak:

1. városokban azok, kik oly házat bírnak, mely házadó alá eső legalább három lakrészt foglal magában;

2. hasonlóan városokban azon földbirtokosok, kik legalább 16 frt tiszta jövedelem után fizetnek földadót;

3. különbség nélkül mindenütt (tehát városokban és falusi községekben) azon házbirtokosok, kik 105 frt tiszta évi jövedelem után fizetik a házbéradót;

4. kik földbirtokukból vagy saját tőkéjükből, vagy mindkettőből együttvéve eredő legalább 105 frt évi jövedelem után vannak államadóval megróva;

5. kik mint kereskedők vagy gyárosok legalább 100 frt évi jövedelem után vannak államadóval megróva;

6. kik mint kézművesek, városokban legalább 105 frt évi jövedelem után, községekben pedig legalább egy segéd után fizetnek jövedelmi adót;

7. kik önálló anyagi vagy szellemi hivatásukból folyó legalább 105 frt évi jövedelem után fizetnek kereseti adót;

8. kik megszabott fizetések, járadékok stb. után fizetik a IV-ed osztályú kereseti adót, ha az adó alá eső állandó évi járadék legalább 700 frt. Az állami, törvényhatósági és községi tisztviselőknél, ha 500 frt évi fizetés után vannak kereseti adóval megróva;

9. jövedelmükre való tekintet nélkül: a Magyar Tudom. Akadémia tagjai, a tanárok, akadémiai művészek, tudorok, ügyvédek, orvosok, közjegyzők, mérnökök, sebészek, gyógyszerészek; az okleveles gazdák, okleveles erdészek és okleveles bányászok; végül a hivatalos alkalmazásban levő lelkészek, segédlelkészek, iskolatanítók, kiseddévők és községi jegyzők.

II. *Szabályok, melyek csak a tulajdonképeni Magyarország számára (tehát Erdély kivételével) érvényesek.*

1. Nagy- és kisközségekben választói joggal bírnak azok, kik urbéri értelemben vett $\frac{1}{4}$ telket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonúl, vagy hitveseikkel s illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen bírnak. Az oly községekben pedig, hol urbériség nem létezett, $\frac{1}{4}$ urbéri telekkel hasonló kiterjedésű birtoknak a legkevesébbé megrótt $\frac{1}{4}$ urbéri telek a szomszédságban fekvő azon községből tekintendő, melyben a föld értékére befolyással bíró viszonyok a kérdésben forgó község viszonyaihoz képest leginkább hasonlóak.

2. A polgárosított határőrvidék bekebelezett részeiben tíz, 1600 □-öles hold művelés alatti földbirtok tekintendő $\frac{1}{4}$ urbéri telekhez hasonló birtoknak.

3. A régebben Erdélyhez számított megyékben (partes), továbbá a Jászkun- és Hajdú-kerületekben nyolcz 1200 □ öles hold művelés alatti birtok tekintendő $\frac{1}{4}$ urbéri telekhez hasonló birtoknak.

III. *Szabályok, melyek csak Erdélyben érvényesek.*

Nagy- és kisközségekben választók:

1. kik a jelenleg fennálló földadó-kataster alapján 84 frt, ha pedig I-ső osztályú adó alá eső házzal bírnak 79 frt 80 kr. és ha házuk II-od vagy magasabb osztályú adó alá esik, 72 frt 80 kr. tiszta jövedelem után fizetnek földadót;

2. kik föld-, ház-, I-ső vagy III-ad osztályú jövedelmi adó alá eső, legalább 105 frt évi tiszta jövedelem után fizetnek állami adót;

3. mindenik község, mint olyan bír választási joggal, a mennyiben egy vagy két szabadon választott képviselő által vesz részt a választásban. Még pedig mindazon községek, melyek a nemeseken kívül legalább 100 füstöt számlálnak, két választót, kisebb községek egy választót küldenek a választási urnához.

Ezek tehát új választási törvényünknek a választási jogra vonatkozó szabványai. Tarkáknak csakugyan elég tarkák. Ha *Waitz György*-nek igaza van, midőn azt mondja, hogy a különböző választási rendszerek megítélésénél az egyszerűnek határozottan elsőbbség adandó az összetett és mesterséges felett, akkor a mi választási rendszerünk bizonyára nem fog első helyen állani. Sehol a világon nem létezik választási rendszer, mely mesterkélttség, nehézkesség és czélszerűtlenség tekintetében a magyarral versenyezhetne.

Hogy ez az ítélet nem túlszigorú, ki fog tűnni a következő rövid előadásból. Ezúttal csak a főbb pontokra szorítunk, melyeknek megvilágítása egyszersem meg fogja könnyíteni az egész törvény kellő felfogását.

Magyarország kiválóan agricultur állam. Ennélfogva a népesség nagy tömegére nézve leginkább tekintetbe jönnek választási törvényünk azon intézkedései, melyek a választási jogot a falusi községekben szabályozzák. Már pedig a tulajdonképeni Magyarországon (Erdély nélkül) választási joggal nagy- és kisközségekben azok vannak felruházva, kik $\frac{1}{4}$ urbéri telekkel, vagy ehhez hasonló kiterjedésű fekvőséggel bírnak.

Ennél szerencsétlenebb intézkedést nem lehetett volna az 1848. évi V. törvényezikkből átvenni az új választási törvénybe.

Nem szükséges az urbéri telek lényegét, eredetét és jogi, valamint gazdasági természetét bővebben megvilágítani. Csak megjegyezzük, hogy az urbéri telkek, tekintve kiterjedéseket, a különböző megyékben nagyon eltérők voltak egymástól. Az 1836 : V. t.-czikkhez csatolt táblázatokban az urbéri telkek nagysága, kivéve a réteket, mindenik megyében holdszám szerint van kilüntetve, de megjegyzendő, hogy a különböző országrészekben a hold maga különböző kiterjedésű volt. Bizonyos megyékben a hold 1000, másokban 1200

és 1300 □ ölből állott, egyebütt pedig 1600, sőt 2000 □ ölből. Az ilyformán változó kiterjedésű holdak szerint megállapított telkek azonban még ugyanazon megyében is változtak a föld termékenységéhez képest, s így mindenik megyében több osztály volt felállítva. Trencsénmegyében például négy osztály létezett; az 1-ső osztályú egész telek 16 hold (à 1200 □ öl), a 2-ik osztályú 18 hold, a 3-ik 20 hold, a 4-ik 22 hold szántóföldből állott, mihez még hozzájárult 6—8 kaszáló.¹ A megyén belől mutatkozó különbségek lehetőleg a termékenység különbségén alapultak, a mennyiben a jobb földből kevesebb, a rosszabból pedig több kivántatott meg egy telekre és ezt csak helyesnek és okszerűnek mondhatjuk. Hanem ez az okszerűség teljesen hiányzik azon különbségekre nézve, melyek az egyes megyék között fenforogtak. Így pl. Bihar-, Borsod-, Aradmegyében az urbéri telek 44 holdból állott, sőt másokban, pl. Bács- és Békésmegyében 60 holdból. Már pedig mindenki tudja, hogy Arad-, Bács- és Békésmegye nemcsak Magyarország, de mondhatni Európának legaldottabb termő vidékei közé sorozhatók, melyekkel az északi megyék legtávolabbról sem vetélkedhetnek. S daczára annak, az, ki pl. Bácsmegyében 14½ hold kitünő földdel bír, ki van zárva a szavazatjogból, míg Turóc- vagy Trencsénmegyében már 5½ holdnyi sovány birtok biztosítja a választói képességet. A képviselőházban törvényünk felett folyt vita közben egyik szónok, a nélkül, hogy valaki megczáfolta volna, azt állította, hogy Magyarország északi vidékein egynegyed telket mindenütt 400 frtért lehet megvásárolni, míg ugyanennyi a déli részekben 4000—6000 frtot ér.

Az 1848-iki törvényhozás örökre megszüntette a jobbagsági viszonyból eredő földterheket s megadta a volt

¹ Kaszálónak vétetett oly rétdarab, melyen esztendőnkint a sarjút be nem tudva, egy szekér széna megterem.

jobbágyoknak a szabad tulajdonjogot az urbéres telkekre. Ennélfogva a törvényhozás már 1848-ban nem járt el egészen következetesen, midőn a választási jog alapjául az urbéri telket vevé föl, melynek eltörlését éppen kimondta volt. Hanem ez a következetlenség 1848-ban megbocsátható volt, hisz az akkor hozott «ideiglenes» választási törvény csak az azon évben foganatosítandó választások számára hozatott, s az urbéri telkek akkor de facto még fennállottak, miután a földtehermentesítés még csak elvben volt kimondva, de nem volt keresztülvive. De ha 1874-ben, tehát 26 évvel később, midőn a földtehermentesítés már régóta be volt fejezve, s midőn a mai nemzedéknek alig van fogalma az urbéri telek mivoltáról, mégis ez utóbbihoz köttetett a választói képesség, úgy ez az anomália legfeljebb akkor volna megbocsátható, ha az urbéri telek a választói jognak oly kitünő alapját képeznék, hogy annak helyébe czélszerűbb substratumot nem lehetne feltalálni. Már pedig ez utóbbi bizonyára senki sem fogja állítani; ellenkezőleg meg vagyunk győződve arról, hogy czélszerűtlenebb substratum alig képzelhető, mint az urbéri telek, mely ma már nem létezik, mely a különböző megyékben olyannyira változik s mely tökéletesen feledékenységbe ment földmérték szerint állapítandó meg, s melynél végül oly nagy ellentétek fordulhatnak elő.

Egészen másként van szabályozva a választási jog Erdély községeiben. Miután Erdélynek igen nevezetes részében jobbágysági viszony sohasem létezett, lehetetlen volt 1848-ban az anyaország mintájára a választói képesség alapjául az urbéri telket venni fel, s így határozatott, hogy községekben az birjon választói joggal, ki az akkor fennálló egyenes adók fejében legalább 8 pengő forintot (= 8 frt 40 kr. o. é.) fizetett. Ez összegben azonban be nem számítatott az akkor fennálló fejadó. Miután 1874-ben az új választási törvény hozatalánál föelvként elfogadtatott, hogy a régebbi

1848-beli törvények csak kiegészítendők s mindenekelőtt a censusra vonatkozó korábbi intézkedések lehetőleg megtartandók, oly tiszta földhozadék vétetett alapul, mely a régi censusnak, azaz 8 frt 40 kr-nak megfelelő volt. Ez ellen, ha már egyszer elfogadtatott amaz elv, nem akarunk kifogást tenni. De ha a törvény 84 frtnyi tiszta hozadékot állít fel olyannak, mely 8 frt 40 krnyi adókötelezettségnek megfelel, úgy ez betűszerint ugyan helyes, de tényleg 84 frtnyi tiszta földhozadék után nem 8 frt 40 kr., hanem 18 frt 48 kr. fizettetett 1874-ben földadó fejében.¹ Ugyanis az 1868-ban hozott telekadótörvény szerint Erdélyben az összes földadótartozás a tiszta hozadék 22 százalékát képezi, hanem ebből csak 10 % nevezetik telekadónak — törzsadónak, 12 % pedig «földadópótléknak». Azt hisszük, hogy ez elnevezés az adófizető erszényére nézve édes kevés különbséget tehet. Ha már most a tiszta hozadék 10 százalékát tekintjük telekadónak, akkor azon furcsa eredményre jutunk, hogy a földadó 1874-ben sokkal kisebb volt, mint azelőtt 26 évvel, vagyis, hogy 1874-ben kétszer oly nagy birtok kívántatott meg arra, hogy valaki 8 frt 40 kr. telekadót fizessen, mint 1848 előtt, holott minden ember tudja, hogy azóta a telek értéke nálunk legalább megkétsze-

¹ A fent előadottak számára alapul vétetett a telekadónak 1874-ben, vagyis a választási törvény hozatala idején érvényben volt állapota, mely szerint, a mint mondatott, az erdélyi részekben a kataszteri tiszta jövedelem 22 %-a (még pedig 10 % mint állami földadó, és 12 % mint földtehermentesítési pótlék) szedetett be. Azóta a földadó kulcsa az 1881: XL., illetőleg 1883: XLVI. t.-cz. alapján Erdélyben fölemeltetett, a mennyiben a kivetési kulcs a magyar állam egész területére nézve az *állami adóra* vonatkozólag a kataszteri tiszta hozadéknak $17\frac{1}{10}\%$ -ában, a *földtehermentesítési járulékra* nézve pedig ennek $8\frac{4}{10}\%$ -ában s így összesen $25\frac{5}{10}\%$ -ában állapított meg. Ennélfogva jelenleg — 1892-ben — a törvényben megállapított 84 frtnyi tiszta földhozadék után összesen 21 frt 42 kr. fizetendő adó, illetve pótlék fejében. Az anomalia tehát ma még nagyobb, mint 1874-ben.

reződött. Különb en e kérdések részletesebb előadása megkivánná, hogy a mai, valamint az 1848 előtti szövevényes adóviszonyok behatóbb tárgyalásába bocsátkozzunk. Tény az, hogy 1874-ben Erdélyben a telek tiszta hozadékának nem 10, hanem 22 százalékaival volt megadóztatva, s hogy ha törvényünk ezt figyelembe akarta volna venni, akkor nem 84 frt, hanem csak 35 frt 50 krnyi tiszta katastrális hozadékot kellett volna követelnie. Ez okon Erdélyben a census sokkalta nagyobb, mint az anyaországban, hol igen sok helyt $5\frac{1}{2}$ holdnyi birtok követeltetik, melynek összes adótartozása korántsem tesz 8 frt 40 krt, annál kevésbé 18 frt 48 krt. E roppant magas censussal éles ellentétben áll törvényünk azon további intézkedése, hogy *városokban* már oly földbirtok adja meg a választói képességet, melynek 16 frt évi tiszta hozadéka van s mely törvényünk felfogása szerint 1 frt 60 kr. telekadóval van megróva. A ki azonban — csodálkozva — azt hinné, hogy törvényünk ezáltal a városi polgári elemet akarta volna pártolni, az nagyon tévedne, mert ez az intézkedés csak az úgynevezett «külvárosiak» ochlokratikus elemének szolgál előnyére.

Felvilágosításra szorul még törvényünk azon sajátos intézkedése, mely szerint Erdélyben a községek, mint olyanok, választói jogot élveznek, melyet két vagy egy választó által gyakorolnak a szerint, a mint 100-nál több vagy kevesebb «füstöt» számlálnak. Ez az intézkedés az 1848: II. erdélyi törvényczikkből vétetett át. Már említettük, hogy ez a törvény 8 pengő forintnyi censust hozott be, a mi az akkori viszonyokhoz mérten rendkívüli nagy összeg volt. Tehát előrelátható volt, hogy ily magas census mellett számos községnek egyetlen egy választója sem lesz s így mindenik községnek megadatott a közvetett választói jog. «Füst» alatt az önálló háztartás értendő.

Bizonyosan feltűnő, hogy a választási törvény fent

közölt szabványaiban bizonyos meghatározott adótétel, mint census, sehol sem fordul elő, hanem a törvény mindenütt csak bizonyos évi tiszta jövedelemről szól, mely az egyik vagy másik egyenes adóval meg van róva. Ha már egyszer a választói képességet anyagi alapra fektetjük, akkor nem lehet kifogásolni azt, hogy a törvény nem határozott adótételt, hanem bizonyos jövedelmet követel. Sőt mondhatni, hogy szigorúan véve mindenütt, hol adócensus van behozva, nem maga az adóhányad mint olyan adja meg a választói jogot, hanem az adózó polgár anyagi helyzete, mely az adó által képviseltetik s melyet épp úgy, mint az adóképességet, helyes gazdasági elvek szerint nem a vagyon, hanem egyedül a jövedelem nagyságából ítélhetünk meg. Csak azért vétetik a tiszta jövedelemre kivetett adótétel a választói képesség alapjául, mivel ennél egyszerűbb és megbízhatóbb eszköz nem áll rendelkezésre a végett, hogy a jövedelem magassága megállapíttassék, azaz, hogy meg lehessen ítélni, vajjon az állampolgár bír-e a kellő anyagi függetlenséggel, melyről feltételeztetik, hogy következtetést lehet vonni az illetőnek értelmiségére, hazafiságára stb. Ezt tartjuk legalább az egyedül helyes felfogásnak; minden más felfogás elvellenes és önmagával ellentétes. Mert amá nézet, hogy az adóhányad, mint olyan adja meg a választói jogot, azt a téves elvet foglalja magában, hogy az állampolgári jogok élvezetének mérve az államterhekhez való hozzájárulás mérvétől függ: oly nézet, mely az államfogalom ferde és már rég meghaladott felfogásán alapszik, s mely következetesen az általános szavazati joghoz vezet. Mert míg magas fogyasztási adók léteznek oly czikkekre, melyek általános és tömeges fogyasztás tárgyai (nálunk szesz, czukor, kávé, sör, hús, bor, dohány és só), mindaddig minden ember az államban, még a legszegényebb is -- és ez éppen a legterhesebben -- meg van adóztatva, fel sem emlívte az általános hadkötelezettséget, mely

rendesen nem annyira a hadkötelezettet magát sújtja, mint inkább a hátramaradott családtagokat, kiknek egy egészséges, erős munkást több évre át kell engedniök az államnak, még pedig a nélkül, hogy a legkisebb kárpótlásban részesülnének.

Ismételjük, nincs elvi kifogásunk az ellen, hogy a törvény nem bizonyos adóhányadtól, hanem bizonyos tiszta évi jövedelemtől teszi függővé a választói képességet. Hanem, hogy a mi törvényünk korántsem a jövedelmet tartotta szem előtt — legalább nem a mi felfogásunk értelmében vett jövedelmet —, hanem magát az adót, s hogy csak azért követeltett bizonyos adótétel helyett bizonyos jövedelem, mivel 1874-ben a tervezett adóreformba burkolt tetemes adófölémelés előtt állottunk: ez kérelhetetlenül kiviláglik abból, hogy törvényünk — eltekintve néhány kivételes esettől — meg nem engedi a különböző forrásokból eredő jövedelemre kivetett adók összesítését.

Hogy mily ferdeségek állhatnak elő, ha a különböző jövedelemnek accumulatioja kizáratik, ezt egy-két gyakorlati, az életből merített példa fogja legjobban kitüntetni. Ugyanis valamely városi hivatalnok, végzett jogász, 480 frt évi fizetéssel, kinek két lakószobából, konyhából, istállóból stb. álló s udvarral és kerttel ellátott háza van, melyért 120 frt évi bért élvez, kinek azonfelül 1600 frtnyi 6 % kamatra kiadott tőkéje van, melyért a tőkekamatadót fizeti, törvényünk szerint nem bir választói joggal. Egyenes adók fejében fizet: 4 frtot keresetadó, 16 frt 80 krt házbéradó, 2 frt 04 krt telekadó (a kert után), 9 frt 60 krt tőkekamatadó és 10 frt 41 krt általános kiegészítő jövedelemadó fejében, összesen tehát 42 frt 85 krt. Emberünk végezte a nyolcz éves gymnasiumi tanulmányokat, nemkülönben a négy éves jog- és államtudományi egyetemi tanfolyamot, letette az összes előírt államvizsgákat, bírja polgártársainak általános bizalmát, kik hivatalnokká választották, bir 700 frtnyi ténylegesen megadóztatott

évi jövedelemmel, s daczára annak, a választói jog élvezetéből ki van zárva. Ellenkezőleg választói joggal bír az ugyanazon város szélén lakó műveletlen földműves, kinek néhány darab földje van 16 frt évi tiszta jövedelemmel, s ki ebből természetesen meg nem élhetvén, túlnyomólag napszámból tartja fenn magát.

A legsajátságosabb dolog pedig az, hogy mindkét példaként felhozott esetben a választói képesség alapja egy és ugyanaz, t. i. a birtok és jövedelem, illetőleg az ezek után fizetett adó, s daczára annak, csak egyik bír választói képességgel, még pedig az, kinek összes ingó és ingatlan vagyona nem ér félannyit, mint a nem választónak évi jövedelme, s kinek adója nyolczadrészét sem képezi annak, mit a másik, a nem jogosított, évenként fizet. Az értelmiség óriási különbségét fel sem említjük. Hasonlóan választói joggal bír a székely kocsis vagy marhapásztor, feltéve, hogy 1872-ben már 20 éves volt, ki legfeljebb azt az inget, melyet testén visel, vallja magáénak, s ki az olvasás és írás nemes mesterségéhez éppen olyan jól ért, mint a négy lábúak, melyek az ő gondviselésére bízzák. De nem — legyünk igazságosak s valljuk be, hogy a mi törvényünk elég nagylelkű; hisz lehetővé teszi, hogy szegény városi hivatalnokunk igen könnyen segíthet magán. Nem kell egyebet tennie, mint házának egyik szobájából két «lakásrészt» csinálni, még pedig olcsó szerrel előállítandó, mézszel bemázolt deszkafal segítségével. Akkor azután nem szükséges, hogy a házhoz kert is tartozék, nincs szükség a kamatra kiadott és eléggé magasán megadózott tőkéjére, nem kell hivatal, nem kell tanulmány, sőt az olvasni és írni tudás sem szükséges: feleslegessé teszi mindezt a bemázolt deszkafal!

És az ily abnormitások lehetségesek oly törvény alapján, mely 1874-ben hozatott! Már pedig egyszerűen visszatartjuk azt a mentséget, hogy ezúttal nem új törvény

alkotása, hanem csak az 1848-iki törvények revisiója forgott fenn. Mert egyfelől minden revisió célja az, hogy a módosítandó törvénynek eltévesztett vagy tarthatatlanná vált intézkedései helyett czélszerűbbek hozassanak be, tehát revideálni kellett volna a census feletti szabályokat is. Van-e értelme az oly «revisiónak», mely érintetlenül hagyja éppen azokat az intézkedéseket, melyek első sorban és leginkább szorulnak a revisióra? S hogyha az mondatik, hogy a census feletti intézkedések módosítása 1874-ben lehetetlen volt — mit mi persze el nem fogadhatunk — akkor egyszerűen annyiban kellett volna hagyni az egész revisiót; hisz egykét éven át még várhattunk volna. Másfelől pedig nem is áll az, hogy az új törvény érintetlenül hagyta volna a census feletti korábbi intézkedéseket.¹ Vajjon nem mondható-e igen fontos és mélyen ható változásnak, hogy az új törvény census alá helyezi a kereskedőket és iparosokat, míg az 1848-iki törvény azokat minden census nélkül választói képességgel ruházta fel s egyedül a kézműveseknél követelte, hogy legalább egy segéddel dolgozzanak.

¹ Tanulságos lesz összehasonlítani az 1874-iki törvénynek fent kivonatban közölt szövevényes intézkedéseit az 1848-iki törvény megfelelő rövid szabású rendelkezéseivel.

Az V. t.-cz. 2. §-a így hangzik: «...választók:

a) kik szabad királyi városokban, vagy rendezett tanácsal ellátott községekben 300 e. frt értékű házat vagy földet, egyéb községekben pedig eddigi urbéri értelemben vett $\frac{1}{4}$ telket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonúl vagy hitveseikkel s illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen bírnak;

b) kik mint kézművesek, kereskedők, gyárosok telepedve vannak, s ha tulajdon műhelylyel vagy kereskedési teleppel vagy gyárral bírnak s ha a kézművesek folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak;

c) kik, habár a fentebbi osztályokba nem esnek is, saját földbirtokukból vagy tőkájükből eredő 100 e. frt évenkinti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek;

Az új törvény néhány más, nem a censusra vonatkozó intézkedéseiből álljanak itt még a következők:

A *passiv választói jogra* nézve a törvény 13. §-a rendelkezik: «Választható mindaz, a ki választó, ha életének 24-ik évét betöltötte, valamely választói névjegyzékbe fölvetetett s a törvény azon rendeletének, miszerint a törvényhozási nyelv a magyar, megfelelni képes». Ez intézkedés szószerint átvétetett az 1848: V. t.-cz. 3. §-ából, de miután elégtelennek bizonyult be, a következő évben (1875-ben) külön összeférhetlenségi törvény hozatott, mely nézetünk szerint nem eléggé indokolt túlságos nagy szigorot fejt ki.

Nemcsak az összes államhivatalnokok, de a köztörvényhatósági, városi és községi összes tisztviselők, a tanárok és tanítók, bárminő állami vagy polgári iskolánál, elemi vagy magasabb községi iskolánál, ki vannak zárva a képviselői mandátumból. Csak a ministerek és államtitkárok, továbbá néhány a fővároshan levő országos intézet igazgatói (elnökei) és a budapesti egyetem és polytechnikum tanáira nézve tétetik kivétel.

Tekintettel épen a speciális magyar viszonyokra, nem tarthatjuk czélszerűnek ezt a túlszigorú összeférhetlenségi törvényt. Oly országban, mely aránylag csekély számú értelmes és vagyonos középosztályal bír, ily szigorú incompatibilitás könnyen azt eredményezheti, hogy a képviselő-testület felette

d) jövedelmükre való tekintet nélkül a tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, a magyar tudós-társaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők és iskolatanítók, azon választókerületben, melyben állandó lakásuk van;

e) kik eddig városi polgárok voltak, ha a fentebbi pontokban leírt képességgel nem bírnak is.»

Ez intézkedésekkel az erdélyi II. t.-cz 3. és 4. §-ai szóról szóra összhangzók, csakhogy a 4. §-ban az $\frac{1}{4}$ urbéri telek helyett 8 p. frtnyi adócensus követeltetik.

egyoldalú színezetet nyer. Már fel volt említve, hogy nem vagyunk barátai a mesterkéltnak, atomistikus érdekképviseletnek, de másfelől bizonyára nem helyeselhetjük azt sem, hogy a képviselőház túlnyomóan földbirtokosokból álljon. De még egy más okból sem barátkozhatunk meg a kérdéses törvénnyel. A magyar államalkat tulajdonképen még ma is a regeneráció stádiumában van. A tágabb értelemben vett államigazgatásra vonatkozó fontos és égető kérdéseknek egész sora várja még megoldását; a codificatio még korán sincs befejezve. Ily körülmények között bizonyára nem tekinthetjük opportunusnak, hogy a törvényhozástól távol tartatnak oly erők, kiknek ügyismerete és gyakorlati jártasságától a legjobb szolgálatokat lehetne várni.

«Már általában nehezen lehetne nélkülözni a birodalmi gyűlésben a különböző hivatalnokok képzettségét és gyakorlati tapasztaltságát» — mondja *Mohl* a Németbirodalomról; mennyire inkább mondhatjuk mi ezt Magyarországról, hol az alkalmas erők túlságos nagy bőségéről bizonyára nem panaszkodhatunk. Ha a törvényhozás je tekintetben szigorú akart lenni, mire az adott viszonyok között csakugyan lehetett némi oka, czélszerűbb lett volna az összes állami és köz-törvényhatósági tisztviselők feltétlen kizáratása helyett inkább kimondani azt az elvet, hogy a képviselő mindaddig, míg mandátuma tart, el nem fogadhat semminemű államhivatalt, kivéve természetesen a ministeri és államtitkári állást. Vagy ha már egyszer a fennebbi szigorú szabályokat fentartandóknak vélték, akkor következetesen ez utóbbi megszorítást is kiegészítésképen még hozzá kellett volna adni. Különben rokonintézkedést tartalmaz már az 1649: XLIV. t.-czikk: «munera vero occasione Diaetalium negotiorum nec Dominis Praelatis aut Baronibus nec aliis Regnicolis dare vel accipere liceat: et tam dantes quam accipientes, comperta rei veritate, in poena infamiae conduci possint». A mai össze-

férhetlenségi törvény, az abban kifejtett szigor daczára, korántsem tekinthető kielégítő óvszernek azon baj ellen, mely ellen alkalmaztatik, t. i. a képviselőknek a kormánytól való függése ellen.

Valamint egyebütt, úgy nálunk is a ministerek egyszersmind a népképvisélet tagjai lehetnek, s mint ilyenek, szavazattal bírnak. Ez az intézkedés, mely mindenütt, a gyakorlatban valamint az elméletben el van fogadva, kétségtelenül az angol minta szerint egyszerűen átplántáltatott a szárazföld alkotmányaiba, a nélkül, hogy meggondolták volna, hogy Angolországban a parlament egész államjogi állása, valamint viszonya a ministeriumhoz merőben más természetű, mint bármely más continentalis alkotmányban. Teljességgel nem helyeselhetjük ezt az intézkedést. Nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy a parlamentnek nem csupán csak törvényhozói functiója van. Ezért nem is tarthatjuk helyesnek, ha az öszsparlament vagy a népképvisélet «törvényhozói testületnek» neveztetik, mint pl. Franciaországban, hol ez éppen hivatalos czim. A parlament nem hoz törvényeket, csak közreműködik a törvényhozásnál a korona és a kormány tényezői mellett. Hanem a parlamentnek van azonkívül egy második, még pedig felette fontos functiója, t. i. a kormány feletti ellenörködés, melyet például *Stuart Mill* egyenesen főfeladatának tekint. Már pedig, nézetünk szerint, eme második functióval teljességgel meg nem egyeztethető az, hogy a ministerek a parlament rendes, szavazatképes tagjai. Az európai continensen sajtóságos tapasztalatokat tehettünk arra nézve, hogy egyik vagy másik életszivós ministerium a bizalmi kérdés felvetése alkalmával mily rendkívül szerény többséggel tudott megelégedni. A közönséges érvek, melyek a ministeri és képviselői állások összeférhetősége mellett rendszeren felhozatnak, nem dönthették meg ebbeli meggyőződésünket. Nézetünk szerint teljesen elegendő, ha a ministerek

a parlamentben megjelenhetnek s bármikor szót emelni jogositva vannak. Nem látjuk át, hogy a parlamenti párt-kormány természetével és lényegével miért lenne összeférhetlen az, hogy az oly képviselő, ki a többség soraiból miniszterre hivatott meg, képviselői mandátumát visszabocsátja választóinak rendelkezésére. Épp oly kevéssé alapos azon további állítás, hogy a bukott minister, ha nem bír képviselői mandátummal, nem védelmezheti magát személyesen azon támadásokkal szemben, melyek kormányzata ellen intézettek. A legfontosabb ok azonban, mely a ministerek képviselői mandátuma mellett felhozatik, kétségtelenül az, hogy a ministerium változásának esetén, a bukott kormány parlamenti pártja nélkülöznék a természetes pártvezéreket. Vajjon ez oly nagy baj volna-e? Különösen ha meggondoljuk, hogy a visszalépett minister újbóli megválasztatása a legtöbb esetben csak az idő kérdése, s hogy azonfelül mindenik pártnál akadnak képviselők, kik pártfegyelemből készek lemondani mandátumaikról valamely nélkülözhetetlen pártvezér javára.

A törvényben felhozott többi összeférhetlenségi esetekről, egynek kivételével, nincs mit mondani. Így például csak természetes, hogy a hadsereg-, tengerészet- és honvédségnél tényleges szolgálatban állók épp oly kevéssé lehetnek képviselők, mint az állammal valamely szerződési viszonyban álló bérlők, vagy a segélyezett vaspályák és az állammal állandó üzleti összeköttetésben levő vállalatok elnökei, igazgatói stb. De sajátságos intézkedést foglal magában az összeférhetlenségi törvény 4. §-a: «Az országgyűlési képviselősséggel össze nem férő helyzetbe jut azon képviselő, a kinek napidíjára vagy lakbérilletményére, valamely jogérvényesen megítélt követelés erejéig kielégítési végrehajtás intéztetett, ha a bírói zár a foganatosítás napjától három hó alatt fel nem oldatott».

Föltehető, hogy a képviselőház méltóságának és függetlenségének megóvása érdekében szükségesnek mutatkozott ez az intézkedés, mert maga a képviselőháznak saját kezdeményezése folytán történt annak felvétele a törvénybe, s így csak helyeselhetjük.

Ebből kitűnik egyszersmind az is, hogy a képviselőház tagjai az ülésszakok idejére napidíjat és a mandátum tartama alatt lakbért élveznek. Az előbbi 5 frt 25 krból áll, az utóbbi évi 800 frtból.

Kétségtelen az, hogy a *napidíjrendszer* ellen alapos elvi kifogás nem emelhető. Nálunk pedig gyakorlati tekintetek is parancsolólag követelik a képviselők díjaztatását. Már említettett, hogy az értelmes középosztályok Magyarországon átlagosan nem örvendenek, különös vagyonosságnak, s miután nálunk a parlament ülésszakai rendszeren nagyon hosszú tartamúak, egyenesen veszélyeztetve lenne az országgyűlés egész működése, ha a képviselők napidíjt nem élveznének. Már az 1715: LXVII. t.-cz. rendeli: «ut comitatus ablegatis suis diurna persolvere teneantur».

A képviselőház *tagjainak száma* 447. Ezekből a tulajdonképeni Magyarországra esik 338, Erdélyre 75 és Horvátországra 34. A horvát követekre nézve megjegyzendő, hogy azok nem választatnak meg közvetlenül a nép által, hanem kiküldetnek a horvát országgyűlés kebeléből. A magyar képviselőházban tehát nemcsak közvetlenül, hanem közvetve választott képviselők is ülnek.

Magyarország 338 képviselői közül 276 a megyék (beszámítva Fiume képviselőjét is) és 62 a városok által választatik meg. A 75 erdélyi követ közül 51 megyei és 24 városi képviselő.

Nem szenvedhet kétséget, hogy 447 képviselő Magyarországra nézve túlságos nagy szám. Ausztriának nagyobb és vagyonosabb népessége van; kereskedelme és forgalma sok-

kal élénkebb és kiterjedtebb, s daczára ennek, a birodalmi tanács mégis csak 352 képviseléből áll. Ennélfogva tökéletesen osztjuk *Schvarcz Gyula* azon követelését, hogy a képviselőház tagjainak száma szállíttassék le. *Schvarcz Gyula* azt hozza javaslatba, hogy 40—45.000 lélekre essék átlagosan egy képviselő, tehát ily arány mellett a képviselőház tagjainak száma 350—360 lenne. Nézetünk szerint még ez a szám is igen nagy. Ha a Németbirodalomban, közel 50 millió lakossal, csak 397 képviseléből áll a birodalmi gyűlés, akkor Magyarország, 16 millió lélekkel, bőven beérné mintegy 300 képviselővel.

A képviselők *mandatumának tartama* az 1887-ik évig három év volt. A három évi időtartam ellen kettős oppositó támadt Magyarországon. Az egyik, a radikális oldal részint azt követelte, hogy a mandátum tartama szállíttassék le egy évre, részint pedig azt, hogy a választóknak adassék meg az a jog, hogy képviselőjüket, ha nincsenek megelégedve magatartásával, tetszés szerint visszahívassák (!). A másik oldal ellenkezőleg, a képviselői mandátum meghosszabbítását kívánja négy vagy öt évre. *Schvarcz Gyula* demokratikus álláspontjához híven, ellenezte ez utóbbi javaslatot, mivel a választók ellenőrzése képviselőjük felett meg lenne nehezítve; legcélszerűbbnek tartja a három évi időszak fenntartását. Mi azt hisszük, hogy a képviselői mandátum tartamának öt évre való kiterjesztése jó és üdvös intézkedés volt. A hol a benső reform nagy művének oly számos és fontos feladatai vannak még mint nálunk, ott bizonyára óhajtható, hogy a törvényhozás csendes munkája, a mennyire csak lehet, gyakrabbi megszakítások által meg ne gátoltassék. Ehhez járul, hogy köztudomás szerint a magyar népjellem kissé hajlandó a meddő politizálásra s így a benső politika követelményévé válhatik az, hogy eme hajlam a mennyire csak lehet új táplálékot ne nyerhessen.

A választási eljárás s az avval összeköttetésben álló kérdések tárgyalása nem tartozik e munkálat keretébe. Tehát csak röviden jegyezzük meg, hogy az új 1874-iki törvény e tekintetben több igen helyes és czélszerű reformot hozott be. Felemlítjük mindenekelőtt a választók állandó névjegyzékének behozatalát, továbbá azon czélszerű intézkedéseket, melyek a választók összeírására, a választási eljárásra, valamint a választások alkalmával előforduló visszaélések megakadályozására, illetőleg megbüntetésére vonatkoznak. Csak egy-két idetartozó oly intézkedésről akarunk itt tüzetesebben megemlékezni, melyek államjogi tekintetből nagyobb érdekekkel bírnak.

A törvény 76-ik §-a szerint a szavazás nyilvánosan és előszóval történik. Ama sokat vitatott kérdés, hogy vajjon a nyilvános vagy a titkos szavazásnak adandó-e elsőbbség, nézetünk szerint véglegesen megoldottnak tekinthető azon kimerítő és alapos vélemény által, melyet *Schäffle* e tárgyban a württembergi kamara elé terjesztett. Nem láthatjuk át azt, hogy a nyilvános szavazás miért lenne *Mohl* szavai szerint «erkölcsileg és államilag magasabb rangú», mint a titkos szavazás.

Említést érdemel e helyt azon eljárás is, mely a választások alkalmával előfordult sérelmek és panaszok elintézésére vonatkozik. Mindenik megyében s a külön képvisellel felruházott mindenik városban a választási előmunkálatok, valamint maga a választás az ügynevezett központi választmány által vezetettnek és ellenőriztetnek. E választmány ítél egyszersmind elsőbíróságilag azon felszólalások felett, melyek a választók névjegyzéke ellen emeltetnek. A központi választmány ezen határozatai fellebbezhetők a m. kir. Curiahoz, tehát az ország legfelsőbb ítélő és semmisítő törvényszékéhez, mely véglegesen dönt. A kérvénnyel megtámadott választások érvénye felett hasonlóan a Curia ítél. Ezen intéz-

kedések kétségtelenül fontos haladásnak tekintendők. Az 1848. évi törvény szerint a választói névjegyzék ellen emelt felszólalások felett a központi választmány, mint első és utolsó bíróság véglegesen döntött, a megtámadott választás érvénye felett pedig maga a képviselőház. Csak helyeselhetjük, ha az oly kérdések eldöntése, melyek a pártérdekkel annyira szoros kapcsolatban állanak, legfelsőbb és minden pártmozgalomtól merőben távol álló és független birói karra bízatik. Ennélfogva nem oszthatjuk *Mohl* azon nézetét, hogy az országgyűlés méltósága megköveteli, miszerint maga az országgyűlés bírálja meg tagjainak választását és maga döntsön oly esetekben, midőn valamely választás megtámadtatott. Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a képviselőház határozatai mindég többségi határozatok. A képviselőház, azaz a többség legigazságosabb határozata is az ellenzék által a házon belül és kívül, mindég az egyoldalú pártérdekből származóként fog odaállíttatni. Azt hisszük, hogy megfordítva éppen a népképviselő méltóságának előnyére lehet, ha a részrehajlás elkerülhetetlen szemrehányásától megóvatik, eltekintve attól, hogy nem éppen lehetetlen az is, hogy a többség egyszer-máskor csakugyan igazságtalanul járhat el. Más érdekes kérdés azonban az, hogy vajjon helyesnek tekinthető-e, hogy a biráskodás választási ügyekben, tehát tisztán politikai jogok felett, a rendes polgári bírósághoz van utalva? Ha *Stein Lőrincz* nem lát semmi akadályt abban, hogy még a közönséges közigazgatási biráskodás is a polgári bíróságok illetékességi köréhez utaltassék, akkor valóban még kevésbé találhatunk valamely kielégítő okot arra nézve, hogy a Curia elvileg választási ügyekben illetékes ne lehessen.

Megjegyzendő azonban, hogy az 1874-ki törvény azon intézkedése, hogy a kérvénnyel megtámadott választás érvényessége felett a k. Curia illetékes, tényleg még most sincs végrehajtva. A nevezett törvény 89-ik §-a azt határozta,

hogy azon anyagi és alaki szabályok, melyek a kir. Curia ezen hatáskörének alapjául fognak szolgálni, új *törvény* által állapítandók meg. Mindaddig pedig, míg e törvény meg lesz hozva, a megtámadott választások érvényessége felett, úgymint eddig, a képviselőház fog dönteni. Ezen törvény pedig eddigelé még nem hozott, tehát a képviselőház gyakorolja jelenleg is a nevezett biráskodást.

Végül fel kell említenünk, hogy valamely megejtett választás megtámadása csak akkor vétetik figyelembe, ha a választás megsemmisítésére irányzott kérvényhez a vizsgálat költségeinek fedezésére 1000 frt van mellékelve. Ez intézkedést, melynek célja egyébiránt az is, hogy a számos alaptalan ilyenmű kérvények beadása nehezíttessék meg, semmiképen sem tekinthetjük helyesnek vagy bár csak jogosultnak is. Ily esetben nem forog fenn egyszerű magán jogsértés, melynek orvoslását a magánegyén követelheti vagy nem követelheti tetszés szerint a nélkül, hogy fensőbb érdek közvetlenül érintve lenne, hanem oly jogsértés, melynek orvoslását a közérdek parancsolólag követeli. Ennélfogva elvileg eltévesztettnek kell tartanunk amaz intézkedést, melynek alapján a panaszló féltől épúgy, mint a közönséges polgári perben, előleg kéretik. Ha a polgári bíróság oly hivatalos eljárásért, mely költséggel van összekötve, a felperestől előleget követel s ennek be nem fizetése esetében egyszerűen abba-hagyja amaz eljárást, úgy ez csak helyesnek tekintendő, mert ez esetben a bíróság kizárólagosan az illető fél magánérdekében járt volna el s azonkívül megeshetik az is, hogy az illető fél időközben kielégítettett vagy más okoknál fogva nem kívánja többé ama birói eljárás foganatosítását. De egészen másként áll a dolog a megtámadott választás esetében. Itt az ügy okvetlenül hivatalból vizsgálandó. Konok, alaptalan panaszokat érzékeny biróságok vagy egyéb büntetések által lehet megakadályozni. A vizsgálat költségei pedig könnyen

behajthatók azoktól, kiket valamely mulasztás vagy vétség terhel.

De van még egy más nevezetes ok, mely miatt e tárggyal itt részletesebben foglalkoztunk. Ama czélszerűtlen intézkedés t. i. nem a választási törvényben, sőt nem is törvényben egyáltalában, hanem a képviselőház *házsabályaiban* (79. §.) fordul elő, hol csakugyan senki sem kereste volna. Felfogásunk szerint a képviselőház túllépte ez intézkedéssel alkotmányjogi illetékességét, mert a magyar államjog szerint a képviselőház valamely határozata csak akkor bír kötelező erővel a házon kívül álló állampolgárokra nézve, ha a törvényhozás többi tényezői, t. i. a korona és a felsőház hasonlóan hozzájárultak, vagyis más szóval, ha ama határozat törvényé vált és mint ilyen szentesítve és kihirdetve lett. A házsabályok pedig, melyeket a képviselőház a maga ügykörében megállapít, nem képeznek törvényt, ennélfogva nem is tehetik valamely törvényileg biztosított állampolgári jog, t. i. a sérelmi jog élvezetét függővé bizonyos feltételektől, mi által ama jog élvezete nemcsak hogy megnehezítettik, de gyakran illusoriussá is tétetik.

Meltzl Oszkár.

MOZGÁS ÉS ÉRZÉS.

Azok, a kik a psychológiában az élettant kezdték alkalmazni, csakhamar még exactabb tudományok módszerét vették elő és a lélekjelenségek elméletét merő dynamikai és mechanikai rendszerbe iparkodtak foglalni. *Ribot Th.* a figyelemről akarván írni, először *Le mecanisme du l'attention* czímmel akarta ellátni művét, s habár *Psychologie du l'attention*ra változtatta könyve feliratát, a bevezetésben mégis a könyv tárgya gyanánt a figyelem mechanikáját jelölte ki. Akárhogy is van a dolog, tagadhatatlan, hogy a physiologiai psychologia bámulatraméltó eredményekhez jutott és abban látszik a főérdeme állani, hogy az életjelenségek és élettünemények határait kiszélesítette, a mennyiben az élettelen lények létjelenségeit és azok törvényeit az élő, animalis és rationalis lényekre is kiterjesztette; ellenben ezek látszólagos sajátságait, életfolyamatuk változó phasisait az élettelen lények létezzanataiban mintegy megerősítve, szélesebb alpra fektetve látja.

Igy nem kevésbé érdekes, mint tanulságos eredmény az, hogy csakugyan sikerült, ha nem is egy közös törvény érvényesülését, de legalább analogiákat mutatni ki a mozgási életjelenségeket illetőleg, kivált a psychologikus kísérletezések mezején, szemben a többi mozgási világjelenségekkel. A németeknél ez a szorosán vett mathematicai irányban, az angoloknál és még a francziáknál is inkább az experimentalis mechanika,